

Светозар Бошков

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за историју

DOI 10.5937/kultura2275113B

УДК 94(3):94(=163.41)(497.11)"04/14"

37.091.64.046"465"7/16":93/94(497.11)"18"

оригиналан научни рад

АНТИЧКИ И СРПСКИ ЈУНАЦИ У СРПСКИМ УЏБЕНИЦИМА ИСТОРИЈЕ У XIX ВЕКУ

Сажетак: Уџбеници историје на српском језику који су се користили у српским школама током XIX века имали су специфичну форму и намену. Форма уџбеника је различита од данашњих уџбеника, али по наслову, садржају или уводу уџбеника можемо уочити да се користило у наставном процесу. Такође, њихов садржај је различит од савремених уџбеника и наставне јединице су биле прилагођене тадашњој политичкој ситуацији у којој се налазио српски народ. Важно место у наставним јединицама тих уџбеника имали су антички и српски јунаци и у овом раду ћемо приказати примере који показују колике су сличности и разлике међу њим јунацима и каква је била њихова улога у образовању и васпитању српске омладине током XIX века.

Кључне речи: Антика, Грчка, Рим, уџбеници историје, настава историје, XIX век, школство

Познавање историје свог народа је један од најважнијих образовних задатака који мора да испуни држава како би сачувала свој идентитет. Проучавање српске историје у српским школама током XIX века био је велики изазов, због чињенице да српски народ почетком XIX века није имао своју независну државу и да је током истог века водио борбу, пре свега за ослобођење од туђинске власти, а онда и за формирање сопствене државе. Какво је било мишљење српских интелектуалаца тог времена о проучавању историје можда најбоље говори реченица коју је записао Данило Медаковић: „Народ, који нема своје Повѣстнице, није никакав народ. Пред лицем Божијим, пред лицем свѣта, образ е онога народа табан и црн, који своје Повѣстнице нема. Само дивљи, несретни, запуштени и занемарени народи немају своје Повѣстнице.”¹ Очигледно је да су и тада српски интелектуалци сматрали да проучавање и очување сопствене историје од заборављања, треба

1 Медаковић, Д. (1851) *Повѣстница Србској народа*, Нови Сад: Народ. Књигопечатња Дан. Медаковића, стр. V.

да буде основни циљ и задатак једног народа. Српски народ је током XIX века образован на античким принципима.² То нам показују бројни наставни планови и програми српских школа тога времена.³ Процес образовања у тим школама одвијао се у специфичним условима, а његов главни задатак је био да на примерима из прошлости, пре свега античке, поучи омладину оним вредностима које ће касније користити у формирању праведне и независне државе, у којој ће поштовање закона чинити основу њене будућности.

Важност античке прошлости у васпитању и образовању српске омладине у српским школама током XIX века огледа се кроз многе примере које можемо пронаћи у уџбеницима историје који су писани на српском језику. Један од таквих примера је и најстарији уџбеник *Историја народа српској*, коју је написао Димитрије Давидовић 1846. године. Наиме, он у уводу своје књиге пише да су се у старој Грчкој развијале и славиле науке као највећа драгоценост људског рода и да су учени људи тога доба развијали знања којима се и данас свет диви. Искуства грчког народа представљају пример како треба поштовати законе и правила живота, а посебно колико човек мора да ради за добробит заједнице. Улога историје је у томе немерљива, јер аутор истиче да познавање историје једног народа треба да буде основа за његов опстанак.⁴ Аутор овде говори о познавању и чувању историје као једног од основних елемената за очување идентитета народа. Други пример из истог уџбеника показује да су описани догађаји из античке прошлости увек пажљиво бирани. То се посебно види у делу текста који говори о борби народа за слободу, а који је приказан кроз сликовиту причу о борби Римљана за ослобођење од краља Тарквинија Охолог. Важност овог догађаја у њиховој историји представља поуку о начину борбе за слободу, а да притом не нарушите права и обавезе које имате према свом народу и својој држави. Искуство које су Римљани стекли у борби против Тарквинија Охолог послужило им је у политичкој борби за исправност промена које су уследиле када је Рим постао република и када је политичка борба за права римских грађана била на важној прекретници.⁵

Питање слободе било је важно за српски народ током XIX века, а примери из уџбеника историје само показују да су искуства античких народа била пресудна у васпитању и образовању српске омладине која је тежила слободи и ове, да их тако назовемо, поуке из антике су само један од аспеката те борбе за слободу. Ипак, Давидовић сматра да је у стицању слободе пресудну улогу имао закон, јер истинска

2 Бошков, С. Уџбеници античке историје у српским школама у 19. веку, у: *Антика и савремени свет*, ур. Васић, Р., Драганић, И. и Марицки Гађански, К. (2007) Београд: Друштво за античке студије Србије, Архив Срема, стр. 29–30.

3 *Први Извештај о јавно учитељско-џријравничком заводу србском у Сомбору с концем школске 1862/1863. године; Првиј џројрамъ Србске џимназије Карловачке за школску џодину 1853; Извештај српске велике џимназије у Новом Саду за 1866/67. школску џодину.*

4 Давидовић, Д. (1846) *Историја народа србској*, Београд: Княжеској-Србској Књигопечатњи, стр. III–IV.

5 Исто, стр. VI–VII.

слобода је само она слобода која је учвршћена законима.⁶ И Данило Медаковић пише о слободи у уводу свог уџбеника и напомиње да ниједан народ Европе није дао толике жртве за своју слободу, али и слободу других народа, колико су то учинили Срби.⁷ Пут до слободе није лак. На том путу рађају се нови јунаци који су обележили своју епоху, али историја нас учи да се људи константно боре за слободу и да често понављају грешке које је неко пре њих већ направио. Управо томе и треба да нас научи историја – да правимо што мање грешака учећи се на туђем искуству. Никола Крстић се у уџбенику *Историја србској народа* позива на Цицерона и тврди да нас историја учи прошлости да би била темељ садашњости и будућности.⁸

Борба за слободу је у основи свих прича о јунацима, било да су они српски или антички јунаци. Српски народ се никада није стидео својих јунака и подједнако се о њима писало колико и о другим јунацима. Ево једног примера из уџбеника Димитрија Давидовића. Он користи концепт излагања историје према владарима. Хронолошки даје списак српских владара, уз навођење најважнијих догађаја из њиховог времена, а у којима су они директно или индиректно учествовали. Једна личност се у тој борби посебно истиче. То је Карађорђе Петровић, вожд српског народа и Првог српског устанка у борби против турске власти. Он се спомиње у свим уџбеницима историје у наставној јединици која говори о Првом српском устанку, али у уџбенику који је написао Давидовић он има посебно место. У односу на остале уџбенике тога времена разликује се по томе што је Давидовић на крају свог уџбеника додао наставну јединицу *Животић Карађорђа Петровића, врховној војска народ србској*, у којој на специфичан начин пише о вожду. Ту препознајемо Плутархов утицај на писање биографије. То није случајно, јер су сви српски интелектуалци образовани на античким принципима и класична настава и читање античких писаца су у многоме утицали на њихов стил и форму писања.

Плутарх је грчки писац из I века нове ере⁹ који је писао у време римског цара Клаудија и који је био један од образованијих и свестранијих писаца те епохе. Његово најпознатије дело је *Ујоредни животи описи*. Има их укупно 46, а у делу су описане биографије знаменитих Хелена и Римљана, једних наспрам других, и то увек оне личности које су из неког разлога имале сличне биографије или су деловале на сличан начин у политичком животу. Као биограф жели да представи целокупну слику личности да би утицао на морално васпитање и практично оспособљавање својих читалаца. Ђурић каже да се он не понаша као моралист који жели да наметне своје ставове, али жели да изазове одушевљење и ентузијазам код читаоца, што је оно најбоље што добијамо од историје.¹⁰ Плутархове биографије у фокусу имају приказивање личности, док историјски догађаји у којима су учествовале

6 Исто, стр. VII–VIII.

7 Медаковић, Д. нав. дело, стр. XII.

8 Крстић, Н. (1862) *Историја србској народа*, Београд: Државна штампарија, стр. 4.

9 Ђурић, М. Н. (1996) *Историја хеленске књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 713.

10 Исто, стр. 727.

те личности имају функцију само да ближе одреде поступке појединца тј. главне личности. Плутарх се увек труди да прикаже личност, односно неког грчког или римског јунака тако што се користи појединостима које треба да открију његове карактерне особине. То врло често ради кроз опис неке анегдоте, затим даје њихове мудре и духовите изреке, описује понашање, али највише пише о делима. О којој год да је личности реч, које год да је дело учинио антички јунак, Плутарх увек трага за његовим врлинама и манама.

Вожд Карађорђе
(Извор: Давидовић, Д. (1846)
Исторія народа србскогъ,
Београд: Княжеской-Србской
Књигопечатњи)

Све ове карактеристике Плутарха као биографа проналазимо и код Давидовића. Биографија Карађорђа, предводника Срба у Првом српском устанку, почиње описом његовог порекла: скромна породица, сиромашно порекло, тежак живот, али часна и поштена породица. После уводних описа Карађорђевог порекла, Давидовић бележи његове карактерне особине. Ипак, у први план истиче његову мржњу према Турцима због њиховог угњетавања српског народа. Да би појачао ефекат описа личности јунака Карађорђа, Давидовић издваја детаљ да је Карађорђе још као дете убио Турчина и да је још у младости водио сопствене битке против угњетавања српског народа.¹¹ Давидовић на тај начин гради личност Карађорђа и његовом љутњом и

¹¹ Давидовић, Д. нав. дело, стр. 148.

мржњом према Турцима правда или мотивише његово касније понашање. Други догађај, којим Давидовић жели још више да побуди емоције код читаоца, јесте из времена када је млади Карађорђе ступио у брак с Јеленом и када је морао, да би заштитио породицу, убити три Турчина која су му терорисала укућане.¹² Касније, његов животни пут био је пун тешких одлука и догађаја, од бекства, пресељења, борбе против Турака у служби Аустроугарске. Давидовић детаљно и врло вешто гради култ великог борца за слободу који је претрпео многе промене и недаће, које су га касније ојачале и формирале као важну личност, спремну за борбу за ослобођење српског народа од турске власти.¹³ Уз то, Давидовић константно, вешто и постепено, гради култ личности јунака Карађорђа што кулминира описом његовог изгледа и његових карактерних особина у зрелом добу. Ево одломка из његове биографије:

„Онъ е био врло високога стаса и раста, и чрезвѣйне снаге тѣлесне, и душевне крѣпости, редка проницателства разума, врло одважна, слободна и храбра духа. У дѣланю био е неутрудимъ, и у највећимъ опасностима неустрашимъ. Гди се онъ появио, ту е страхъ и трепетъ задавао како Турцима тако и Србима. Био е посве озбѣлянъ, правдолюбивъ, и строгъ; неправде и преступленія ни кодъ кога трпио ние; свога рођенога брата е обѣсити дао, што е овај дѣввойку едну силовао.”¹⁴

Овде видимо да Давидовић представља завршну фазу формирања личности јунака Карађорђа. Наставак биографије представља излагање историјских догађаја у којима је учествовао Карађорђе. Он је у центру свих дешавања и историјски догађаји се представљају из угла предводника Првог српског устанка.

Љутња или мржња су мотиви у биографијама многих античких јунака. Користе се донекле и као оправдање за поступке, а понекад бивају пресудне у остваривању њихових идеја и планова. Плутарх је знао вешто да користи такав приступ. Као пример наводимо биографију Александра Великог, у којој Плутарх указује на Александрову љутњу према оцу. У овом случају она је безазлена, јер је Плутарху послужила само као полазна тачка у формирању Александрове личности и да би у каснијем тексту оправдао његову „глад” за освајањем. Александар је љут сваки пут када његов отац Филип нешто освоји и жали се како њему неће ништа оставити за освајање. Уз то, интересује се код персијских посланика каква је земља Персија, какав је њихов владар и какви су Персијанци у биткама.¹⁵ С друге стране, постоји и Александрова љутња чији је резултат убиство најближих пријатеља и сарадника.¹⁶ То је Плутархов начин да постепено гради култ Александра Великог.

¹² Исто, стр. 148–149.

¹³ Исто, стр. 147–152.

¹⁴ Исто, стр. 153.

¹⁵ Plut. *Vit. Alex.* 5.

¹⁶ Исто, стр. 49–55.

Вратимо се сада на концепт борбе за слободу. Постоји много примера у уџбеницима историје који говоре о борби за слободу. Овде ћемо навести само неколико који директно показују колико је античка историја утицала на историју српског народа. Упоредићемо борбу српског народа за ослобођење од Турака са борбом Атињана за слободу од Персијанаца.

Прича о борби за слободу је увек прича о јунацима. Видимо да је у основи приче о Карађорђу, као српском јунаку, борба за ослобођење српског народа од турске власти и та прича се појављује у свим уџбеницима историје у XIX веку који пишу о српској историји.¹⁷ Као што у сваком уџбенику који пише о историји српског народа имамо наставну јединицу посвећену Првом српском устанку, тако и у сваком уџбенику опште историје имамо наставну јединицу посвећену борби Грка за ослобођење од персијске власти. У тој борби рађају се антички јунаци које можемо поистоветити са Карађорђем. Два најважнија су Милтијад и Леонида.

У најстаријем уџбенику историје грчког народа на српском језику, који је написао Константин Бојић 1843. године¹⁸, опис сукоба Грка с Персијанцима почиње од Јонског устанка. С обзиром на то да овај уџбеник има необичну форму, у којој су све наставне јединице представљене тако да се историја излаже у виду питања и одговора, јунаци које истиче Бојић су повезани с догађајима које описује. Ако изузмемо херојско доба и оснивање грчких полиса, први важнији догађај после тог периода у којем се појављује неки од грчких јунака је Битка на Маратону. Бојић описује пресудну улогу Милтијада у победи Атињана, јер је успео с малим губицима да победи моћну персијску војску. Да би створио култ јунака и да би приказао важност ове победе својим читаоцима, Бојић бележи да је Милтијад заслужан што су персијски окови уништени и тиме спречен покушај Персијанаца да поробе Грке. Прича о маратонском тркачу, који извештава о великој победи Атињана, само је повећала значај победе на Маратону. Због доприноса у борби за слободу грчког народа Бојић Милтијада назива још и ослободиоцем.¹⁹ Сличан опис Милтијадове улоге у Бици на Маратону налазимо и у каснијим уџбеницима историје. У уџбенику Стојана Бошковића *Историја светиа за народ и школу* из 1866. године, Милтијад је представљен као ослободилац²⁰, а Отон Варга у уџбенику *Историја светиа њо насѡавном ѡлану и уѡуѡсѡѡву за средње школе* из 1898. године пише о Милтијаду као великом грчком јунаку, а победу Атињана на Маратону представља као часну борбу која је спасила слободу Атине и читаве Хеладе од персијског ропства.²¹

17 Уз поменуте уџбенике Давидовића, Медаковића и Кристића важно је поменути и уџбеник Николе Ђ. Вучићевића *Историја српског народа за основне српске школе* који, такође, има поглавље о Првом српском устанку и Карађорђу, али с нешто другачијим концептом него већ поменути уџбеници. О том концепту више видети у: Бошков, С. (2019) *Слика Св. Саве у уџбеницима историје у XIX веку, Црквене студије* бр. 16/1, Ниш: Центар за црквене студије, стр. 288.

18 Бојић, К. (1843) *Повѡсѡѡница ѡрчког народа*, Нови Сад: Писменѡ Вдове Катарѡне Јанковића.

19 Исто, стр. 50–51.

20 Бошковић, С. (1866) *Историја светиа за народ и школу*, Београд: Државна штампарија, стр. 202–203.

21 Варга, О. (1898) *Историја светиа њо насѡавном ѡлану и уѡуѡсѡѡву за средње школе*, Нови Сад: Штампарија браће М. Поповића, стр. 53.

У уџбеницима историје други јунак којег издвајамо у дугом сукобу Грка с Персијанцима јесте Леонида. Он је био Спартанац и предводио је грчку војску против Персијанаца у Бици код Термопила. Стекао је славу јер се храбро супротставио надмоћној војсци и дао живот за слободу. Бојић ипак истиче још и детаљ који је Леониди донео много већу славу. Наиме, видевши да ће изгубити битку услед издаје у редовима своје војске, послао је већину својих војника кућама, а он је остао са својих триста најхрабријих ратника да брани пролаз персијској војсци у срце грчке земље. Није успео, али је због своје храбрости стекао вечну славу. Она је забележена на једном грчком натпису који Бојић преноси у свом уџбенику у целини. Тај текст гласи:

„Путниче! Ако дођеш у Шпарту, кажи, да си на сь видіо онако лежеће као што законъ заповѣда.”²²

Скоро идентичан опис Битке код Термопила налазимо и у каснијим уџбеницима историје. И код Стојана Бошковића, који је написао *Историју свешта за народ и школу* 1866. године, појављује се исти текст.²³ Бошковић, за разлику од Бојића, више простора поклања Леонидином херојском чину. Он каже да су смрт Леониде и његових сабораца оставиле вечно славан спомен не само код Грка већ и у историји свих народа.²⁴ Погибија Леониде представља слику неустрашивости и јунаштва, јер се не штеди сопствени живот за слободу свога народа. Код Варге не налазимо наведени текст о јунаштву Леониде и његових триста сабораца, али и он истиче у први план Леонидин херојски чин.²⁵

Култ хероја Леонида је стекао још код античких аутора. Бојић је цитирани текст преузео од Херодота²⁶, док Паусанија у делу *Опис Хеласе* пише да су Леонидини остаци пренети у Спарту 40 година после Битке код Термопила²⁷ и да су га поново церемонијално сахранили на спартанском акропољу, где је у његову част направљено херојско светилиште и тиме је Леонида стекао славу за сва времена.²⁸

Херојска смрт је неизоставни сегмент процеса трансформације особе у јунака и стицања бесмртне славе. Примери Карађорђа и Милтијада су скоро идентични. Њихове славне подвиге савременици нису толико ценили колико је то данас случај. Карађорђе умире због издаје, а Милтијад због тровања од ране задобијене у неуспелом покушају да покори острво Пар. Тек након смрти добијају почести које су заслужили још за живота.

²² Бојић, К. нав. дело, стр. 61.

²³ Бошковић, С. нав. дело, стр. 211.

²⁴ Исто, стр. 211–212.

²⁵ Варга, О. нав. дело, стр. 56.

²⁶ Hdt. VII 204–239.

²⁷ Paus III 14.

²⁸ Cartledge, P. Leonidas, in: *The Oxford Classical Dictionary*, eds. Hornblower, S. and Spawforth, A. (2012) Oxford: Oxford University Press, p. 820.

Када говоримо о Леониди, можемо га упоредити с још једним српским јунаком – Милошем Обилићем. Он је страдао у Косовском боју, убио је турског султана Мурата и тиме спасао српски народ од пада под турску власт. Херојски чин супротстављања много јачем непријатељу и свестан пут у смрт направили су од Леониде и Милоша Обилића бесмртне хероје.

Милош Обилић се помиње у свим уџбеницима историје из XIX века. То је и очекивано, јер је Косовски бој незаобилазна наставна јединица у свим уџбеницима српске историје. Давидовић о Косовском боју пише у одвојеном делу и у центру описа стоји питање издаје ноћ пред битку. Главни актери су Кнез Лазар, Вук Бранковић и Милош Обилић. Давидовић наглашава да је дошло до расправе у којој је Вук Бранковић оптужио Милоша Обилића да ће издати Кнеза Лазара и да ће прећи на страну Турака. Тада Милош Обилић устаје и према предању изговара речи:

„Сутра ћемо видит Кнеже! Кое вѣра ко л’ невѣра; невѣра ти сѣди узъ колѣно.”

Давидовић даље описује да је Милош Обилић ујутру с двојицом саборца и пријатеља, Миланом Топлицом и Иваном Косанчићем, отишао у турски табор с намером да се преда, а желећи да га доведу до Мурата, којег је планирао да убије. У први мах, српска војска је помислила да је дошло до издаје и да је Милош Обилић пребегло Турцима. То је довело до комешања српске војске и први који је напустио бојиште био је Вук Бранковић. Лазар је касније заробљен, доведен у турски табор и погубљен заједно с Милошем Обилићем.²⁹ Исти опис налазимо и код Медаковића, с том разликом што Медаковић врло детаљно описује карактер свих личности које су обележиле Косовски бој. Колико је тај опис био детаљан говори и податак да је представио и карактерне особине Милана Топлице и Ивана Косанчића.³⁰ Крстић и Вучићевић такође описују детаљно Косовски бој. Једина разлика у односу на Давидовића и Медаковића је у томе што они пишу да се Милош Обилић није предао, него да је напао турски табор и распорио Мурата, а тек онда су га Турци заробили.³¹

Косовска легенда створена је још крајем XIV и почетком XV века³² и њен корен је у култу Кнеза Лазара, који је настао одмах после Косовске битке³³, док је мотив издаје у српској историографији створен тек крајем XV века.³⁴ У делу Мавра Орбина *Краљевство Словена* из 1601. године³⁵ први пут је забележен податак да Вук

29 Давидовић, Д. (1846) *Исторія народа србскогъ*, Београд: Княжеской-Србской Књигопечатњи, стр. 99–101.

30 Медаковић, Д. (1852) *Повѣсѣиница Србској народа књ. 2*, Нови Сад: Народ. Књигопечатња Дан. Медаковића, стр. 112–125.

31 Крстић, Н. нав. дело, стр. 103–106; Вучићевић, Н. нав. дело, стр. 48–51.

32 Ређеџ, Ј. (2007) *Косовска лејенда*, Нови Сад: Прометеј, стр. 5.

33 Радојчић, Сп. Ђ. (1967) *Књижевна збивања и сиварања код Срба у средњем веку и у њурско доба*, Нови Сад: Матица српска, стр. 214.

34 Михаљчић, Р. (1989) *Јунаци косовске лејенде*, Београд: Београдски издавачко-графички завод, стр. 131; Ређеџ, Ј. нав. дело, стр. 79–80.

35 Орбин, М. (1968) *Краљевство Словена*, Београд: Српска књижевна задруга.

Бранковић клевета Милоша Обилића. Он се највише ослањао на усмене изворе, али је, према анализи текста, евидентно да је користио одређене историјске изворе³⁶ и тек од његовог дела појављује се заједно податак о косовском јунаку и косовском издајнику.³⁷ Орбиново дело је било добро познато током XIX века и послужило је као основ ауторима учбеника за опис косовске легенде о јунаштву и издаји.

Било је и необичних ситуација у српским школама када је у питању предавање националне историје. Један пример из новосадске гимназије показује нам колико су наша и античка историја повезане и колико су и наставници историје користили античке јунаке и догађаје из античке историје да би правили паралеле са српском историјом. После стварања Двојне монархије 1867. године променио се и садржај наставе историје у новосадској гимназији. Из извештаја о раду школе из 1882/1883. и 1884/1885. школске године приметно је да расте број часова историје на којима се учи историја Угарске, али и број часова за учење мађарског језика, тако да је све мањи број часова одлазио на учење националне историје. У таквим околностима наставници у Новосадској гимназији су решили да реагују, па су на часовима српског језика давали ученицима писмене теме чије је циљ био да се паралелно учи античка прошлост и национална историја. Неке од тема су: Одбрана Јелина од навале перзиске у старо доба и устанак Срба на Турке под Карађорђем и Милошем у наше доба (осми разред, 1882/1883), Рапсоди у Јелина и гуслари у Срба (осми разред, 1882/1883), Херкул у Јелина и Краљевић Марко у Срба (шести разред, 1882/1883), Нека се истакну особине епске песме у првој књизи Омирове Илијаде и упореди са особинама епоса у српској народној песми седми разред, 1884/1885), Нека се упореди Црна Гора и Шпарт (седми разред, 1884/1885), Растанак Хектора са Андромахом и царице Милице са браћом својом Југовићи (осми разред, 1884/1885). То је био један од начина да се ученици упознају са српском историјом, па чак и по цену извесног одступања од научног схватања наше прошлости.³⁸ Циљ наставника је био да се бар на часовима српског језика учи историја српског народа, ако то већ не могу да постигну на часовима који су намењени за учење историје.

На крају, морамо да напоменемо да се код Грка култ хероја развијао постепено и да је био повезан са општим друштвеним променама. Врхунац је доживео у VIII веку пре нове ере, а Микењани, на пример, уопште нису познавали појам култа хероја.³⁹ Из савремене перспективе то делује необично, јер све што знамо о античкој Грчкој садржи неки облик култа хероја или неког јунака. Први учбеници историје

36 Ђирковић, С. Коментари, у: *Мавро Орбин, Краљевство Словена*, пр. Пантић, М., Самарџић, Р., Баришић, Ф. и Ђирковић, С. (1968) Београд: Српска књижевна задруга.

37 Реџеп, Ј. (2007) *Косовска легенда*, Нови Сад: Прометеј, стр. 81.

38 Бошков, С. Настава античке историје у Новосадској гимназији током 19. века, у: *Антички свет, европска и српска наука*, ур. Васић, Р., Драганић, И. и Марицки Гађански, К. (2009) Београд: Друштво за античке студије Србије, Службени гласник, стр. 35–36; Мамула, Ј. Настава историје у Новосадској гимназији, у: *Новосадска гимназија (1810–1960): сјоменица Гимназије Јован Јовановић Змај*, пр. Одбор за прославу годишњице (1960), Нови Сад: Одбор за прославу 150-годишњице, стр. 17–25.

39 Kearns, E. Hero-cult, in: *The Oxford Classical Dictionary*, eds. Hornblower, S. and Spawforth, A. (2012) Oxford: Oxford University Press, p. 672.

код Срба врло детаљно описују оснивање грчких полиса, што је увек повезано с неким легендарним херојем⁴⁰, и чак у наставним јединицама то време називају „херојско доба”, али у основи тог излагања стоје антички извори који су настали у каснијим временима. И најстарија историја српског народа, коју описују аутори уџбеника у XIX веку, подложна је данас строгој критици, јер садржи кратке записе о многим личностима за које данас не знамо да ли припадају историји или су плод књижевне имагинације. Култ српских јунака се паралелно развијао и у историји и у књижевности и такође је био резултат општих друштвених промена, као и код античких аутора. То није у већој мери утицало на одабир наставних јединица, али је знатно утицало на обим садржаја у одређеним наставним јединицама.

Писање уџбеника историје који се бави историјом српског народа у XIX веку био је врло захтеван задатак. Пре свега, критичка историографија код Срба тада је тек у зачетку, а настава историје у српским школама у XIX веку је организована на класичним принципима и проучавање античке прошлости је у фокусу образовања српских ђака. С друге стране, било је незамисливо да се у школама не уче класични језици, грчки и латински. Зато је сасвим природно да су антички аутори утицали на писце уџбеника историје српског народа. Борба за слободу српског народа током XIX века била је централна тема уџбеника историје. Александар Сандић, наставник српског језика и историје у Новосадској гимназији, написао је у уводу уџбеника *Историја светиа* из 1869. године да му је главни циљ да српски ђаци уче из уџбеника на српском језику, али и да се у његовом уџбенику појаве и одређене наставне јединице којих нема у дотадашњим уџбеницима, а који су посвећени српској историји или бар да детаљније опише неке догађаје из опште историје који су били значајни за историју српског народа.⁴¹ Део те историје припада српским јунацима који су погинули за слободу српског народа, а прави примери су Косовски бој и Први српски устанак, у којима су пресудне улоге имали Карађорђе и Милош Обилић. Њихову слику у уџбеницима историје у XIX веку аутори формирају под утицајем античких аутора: Плутарха, Херодота, Паусаније и других, па можемо уочити велике сличности између Милтијада и Карађорђа, али и Леониде и Милоша Обилића. У основи свих прича је борба за слободу сопственог народа, али и страдање јунака да би се слобода остварила.

ЛИТЕРАТУРА

Антички извори:

Plutarch (1919) *Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*, translated by: Perrin. B. Cambridge, MA: Harvard University Press.

40 О оснивању грчких полиса видети: Бошков, С (2017) Античка књижевност у делу Константина Бојића, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* бр. 66/1, Нови Сад: Матица српска, стр. 49–60.
41 Сандић, А. (1869) *Историја светиа*, Нови Сад: Штампарија Игњата Фукса.

Herodotus (1922) *The Persian Wars, Volume III: Books 5–7*, translated by: Godley, A. D. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Pausanias (1926) *Description of Greece, Volume II: Books 3–5 (Laconia, Messenia, Elis 1)*, translated by: Jones, W. H. S. Ormerod, H. A. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Извори:

Први програм Српске гимназије Карловачке за школску годину 1853.

Први Извештај о јавно учитељско-приправничком заводу српском у Сомбору с концем школске 1862/1863. године

Извештај српске велике гимназије у Новом Саду за 1866/67. школску годину.

Извештај Српске велике гимназије у Новом Саду за 1882/1883.

Извештај Српске велике гимназије у Новом Саду за 1884/1885.

Библиографија:

Бојић, К. (1843) *Повѣстница срчкогъ народа*, Нови Сад: Писмени Вдове Катарине Јанковића.

Бошков, С. (2017) Античка књижевност у делу Константина Божића, *Зборник Машице српске за књижевност и језик* бр. 66/1, Нови Сад: Матица српска, стр. 49–60.

Бошков, С. (2019) Слика Св. Саве у учбеницима историје у XIX веку, *Црквене студије* бр. 16/1, Ниш: Центар за црквене студије, стр. 285–296.

Бошков, С. Настава античке историје у Новосадској гимназији током 19. века, у: *Антички свеј, евројска и српска наука*, ур. Васић, Р, Драганић, И. и Марицки Гађански, К. (2009) Београд: Друштво за античке студије Србије, Службени гласник, стр. 30–38.

Бошков, С. Учбеници античке историје у српским школама у 19. веку, у: *Античка и савремени свеј*, ур. Васић, Р, Драганић, И. и Марицки Гађански К. (2007) Београд: Друштво за античке студије Србије, Архив Срема, стр. 21–34.

Бошковић, С. (1866) *Историја свеја за народ и школу*, Београд: Државна штампарија.

Варга, О. (1898) *Историја свеја по наставном плану и ујединјиву за средње школе*, Нови Сад: Штампарија браће М. Поповића.

Вучићевић, Ђ. Н. (1864) *Историја српскогъ народа за основне српске школе*, Београд: у државној штампарији.

Давидовић, Д. (1846) *Историја народа српскогъ*, Београд: Княжеској-Српској Књигопечатњи.

Ђурић, М. Н. (1996) *Историја хеленске књижевности*, Београд: Завод за учбенике и наставна средства.

Крстић, Н. (1862) *Историја српскогъ народа*, Београд: Државна штампарија.

Мамула, Ј. Настава историје у Новосадској гимназији, у: *Новосадска гимназија (1810–1960): сјоменица Гимназије Јован Јовановић Змај*, пр. Одбор за прославу годишњице (1960) Нови Сад: Одбор за прославу 150-годишњице, стр. 17–25.

Медаковић, Д. (1851) *Повѣстница Српскогъ народа књ. 1*, Нови Сад: Народ. Књигопечатња Дан. Медаковића.

Медаковић, Д. (1852) *Повѣстница Српскогъ народа књ. 2*, Нови Сад: Народ. Књигопечатња Дан. Медаковића.

Михаљчић, Р. (1989) *Јунаци косовске лејенде*, Београд: Београдски издавачко-графички завод.

Орбин, М. (1968) *Краљевство Словена*, Београд: Српска књижевна задруга.

Ређеп, Ј. (2007) *Косовска лејенда*, Нови Сад: Прометеј.

Сандић, А. (1869) *Историја свеја*, Нови Сад: Штампарија Игњата Фукса.

Ђирковић, С. (1968) Коментари, у: *Мавро Орбин, Краљевство Словена*, пр. Пантић, М., Самарџић, Р., Бајишић, Ф. и Ђирковић, С. (1968) Београд: Српска књижевна задруга.

Cartledge, P. Leonidas, in: *The Oxford Classical Dictionary*, eds. Hornblower, S. and Spawforth, A. (2012) Oxford: Oxford University Press, p. 820.

Kearns, E. Hero-cult, in: *The Oxford Classical Dictionary*, eds. Hornblower, S. and Spawforth, A. (2012) Oxford: Oxford University Press, p. 672.

Svetozar Bošković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of History

ANCIENT AND SERBIAN HEROES IN SERBIAN HISTORY TEXTBOOKS IN THE 19th CENTURY

Abstract: *History textbooks in the Serbian language used in Serbian schools during the 19th century had a specific form, appearance and purpose. The form and appearance of the textbook was different from today's textbooks, but we could see from the title, content or introduction of the textbook that it was used in the teaching process. Their content was also different from modern textbooks and the teaching units were adapted to the political situation in which the Serbian people found themselves then. Ancient and Serbian heroes had an important place in the teaching units of these textbooks, and in this paper we have presented several examples that show similarities and differences between them, as well as their role in the education of Serbian youth during the 19th century.*

Key words: *Hero, Karađorđe, Miloš Obilić, Leonidas, Miltiades, Ancient Greece, Textbooks of History, 19th Century*